

С. Л. Шлемкевич

Національний лісотехнічний університет України, м. Львів, Україна

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕСТЕТИЧНОЇ ВАРТОСТІ ПРИРОДИ

Проаналізовано шляхи формування екологічної компоненти процесу виховання молодого покоління, зокрема, у студентському середовищі. Засвідчено, що одним із шляхів подолання екологічної та культурно-антропологічної кризи, які міцно з'єднані між собою, можна вважати утвердження нової екологічної культури, ментальних установок екологічного гуманізму. Для досягнення бажаного результату потрібно використати потенціал усіх культурних регулятивів: освітнього процесу, правової відповідальності, сили традицій. Дієвим чинником процесу виховання є його естетична компонента, яка заснована на повноцінному осягненні прекрасного у природі. Мистецтво – духовно-естетичне освоєння дійсності за законами краси, допомагає людині серцем сприйняти красу Природи, а розумом усвідомити відповідальність за її збереження. Давньогрецькі філософи першими відзначили цю здатність мистецтва відтворювати велич та красу Природи. Особливу увагу приділено характеристикам внеску Аристотеля у скарбницю світової філософської та естетичної думки. Його дослідження у сфері естетики мали системний характер, а поняття "мистецтво", "мимезис", "катарсис" стали класичними та збереглися на багато сторіч. Зазначено, що мистецтво завдяки великій кількості виражальних засобів здатне відтворити всі царства природи, краса та велич якої завжди захоплювала людину. Сьогодні природа залишається головним об'єктом для відтворення у численних творчих експериментах митців. Зроблено висновок, що мистецтво використовує могутній потенціал естетичної вартості природи, щоб досягнути головної мети: зробити людину мудрою, стриманою у своїх потребах, повернути їй втрачені почуття краси та гармонії, сформувати шанобливе ставлення до цілісності Природи.

Ключові слова: мистецтво; екологія; естетика; екологічний гуманізм; виховання.

Вступ. Екологічні проблеми, наслідки яких дедалі енергійніше намагається подолати людство, є безумовним віддзеркаленням сучасного етапу розвитку культури, який позначений комплексом кризових тенденцій та феноменів. Науковці, аналізуючи загрозу екологічної катастрофи, беззаперечною причиною останньої називають очевидне домінування господарсько-економічних інтересів, закладених світовим ринком. Однак, серцевиною цих проблем треба визнати кризу духовності взагалі та її окремі прояви, зокрема, такі, як девальвація усталених традицій та морально-етичних норм, знецінення інтелектуальної діяльності, глобальна криза освіти. Усунути соціоекологічні суперечності сьогодення можливо тільки за умови вдосконалення їх головного винуватця – самої людини і, передусім, у моральному, культурному плані.

Європейська культура доби Нового часу утвердила фаустянський дух подолання обмеженості простору та часу, утвердила статус людини як хазяїна Природи. Ця "технократична домінанта" призвела до таких складних колізій екологічного та морального плану, що сьогодні ми змушені насамперед вважати найвагомішими ті аспекти пошукової діяльності людини, які не перетворюють світ, а синхронізують процеси вдосконалення оточення та самої людини. Потрібно шукати не так способи захисту навколишнього, зовнішнього середовища, як

збереження внутрішнього, духовного світу людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із шляхів подолання кризи екологічної та культурно-антропологічної, які міцно з'єднані між собою, можна вважати утвердження нової екологічної культури, ментальних установок екологічного гуманізму, який розуміємо як певний комплекс морально-етичних приписів, що забезпечують гармонійні взаємовідносини у системі "Людина – Природа".

Формування концепту екологічного гуманізму, утвердження нової екологічної культури стає проблемою не тільки науково-теоретичною, а й прикладною. Сучасній людині необхідно прищепити норми екологічної етики, повернути або у разі потреби й сформувати, виховати почуття відповідальності за керування у глобальному масштабі природною реальністю, не руйнуючи її. Для цього потрібно використати потенціал усіх культурних регулятивів: освітнього процесу, правової відповідальності, сили традицій. Зосередимо увагу на дієвому чиннику процесу виховання – його естетичній компоненті, яка заснована на повноцінному осягненні прекрасного у природі.

Людина здатна насолоджуватися красою природи, для цього вона використовує органи чуттів і центри головного мозку, що відповідають за емоційне, образне, мислення. Сприймаючи прекрасне в природі, людина

Інформація про авторів:

Шлемкевич Світлана Любомирівна, канд. філос. наук, доцент кафедри соціології та культурології.

Email: sv.shlemkevych@gmail.com

Цитування за ДСТУ: Шлемкевич С. Л. Виховний потенціал естетичної вартості природи. Науковий вісник НЛТУ України. 2018, т. 28, № 1. С. 168–170.

Citation APA: Shlemkevych, S. L. (2018). Educational Potential of Esthetic Value of the Nature. *Scientific Bulletin of UNFU*, 28(1), 168–170. <https://doi.org/10.15421/40280132>

цим самим самостверджується як особистість. Свої почуття вона намагається переосмислити, опрацювати й використати як базове підґрунтя для подальшого творчого процесу, вищим результатом якого є мистецтво – духовно-естетичне освоєння дійсності за законами краси. Саме мистецтво допомагає людині серцем сприйняти красу Природи, а розумом усвідомити відповідальність за її збереження. Мистецтво завдяки великій кількості виражальних засобів здатне відтворити всі царства природи, краса та велич якої завжди захоплювала людину.

Ще донедавна деякі науковці безапеляційно стверджували, що первісні форми ставлення людини до природи обмежувалися почуттями страху та невпевненості. Саме ці почуття примушували первісну людину знаходити особливі форми поклоніння цим "загадковим силам", які, за її уявленнями, керують долею. Так, за думкою деяких дослідників, народжувалися релігія та мистецтво. Однак щоразу більше з'являється неспростованих доказів, які надають сучасна антропологія та археологія, що первісній людині були відомі почуття зачарування, захоплення красою природи (Naragi, 2015). Спочатку інтуїтивно, у формі сакрально-міфічного замилування, давні люди намагалися відтворити те, що існувало навколо них. Саме у міфології відбувалася неусвідомлена художня переробка уявлень про красу природи. Цим самим народна художня фантазія передбачила естетичне пізнання світу.

Новим переломним кроком на шляху усвідомлення свого місця у взаємостосунках із природою була для людства велична епоха античності. Для мешканця давньогрецького полісу не існувало "навколишнього довкілля" як такого. Світ, в якому він жив, не оточував, а був "ним самим", його частиною, милостиво, по-сімейному його приймав, примушував узгоджувати власні прагнення з природно наявними передумовами.

Філософія того часу опрацьовувала теорію природи, в органічному поєднанні зі вченням про гармонію та красу. У творах Аристотеля, Геракліта, Піфагора та інших античних філософів висвітлено ідею краси як наймогутнішої сили зовнішнього світу, що проникає в душу людини і наповнює її високим змістом. Цим самим зовнішній світ, світ природи був невіддільним від внутрішнього світу людини.

Аристотель першим втілює естетичні знання всієї епохи в систему, сформулював нормативне поняття краси, виходячи знов-таки із природи самих речей. Мислитель сформулював основну ідею прекрасного, що полягає в органічній єдності змісту та форми предметів природи. У трактаті "Поетика", написаному у 335 році до н.е., він аргументує ідею краси, яка, на його думку проявляється у величині та порядку. (Aristotel, 1998). Прекрасне він осмислив як міру, співмірність, коли в речах немає надлишку або недостатності, немає нічого "занадто". Предмет прекрасний, коли зміст у ньому вилився у належну форму, а форма наповнилася змістом. Повчальною є думка про те, що світ утворився і тримається красою, а людина отримує нове бачення, стає особливою під час усвідомленні краси навколишнього.

Зважаючи на ідеї своїх геніальних попередників, Аристотель створив наукову базу естетики як філософської дисципліни. Саме Аристотель відшукав те, що об'єднує природу та мистецтво, і водночас виявив різ-

ницю між ними, зазначаючи, що мистецтво – це завжди діяльність людини, природа ж наділена красою об'єктивно. Згідно з його теорією, метою мистецтва є досягнення щастя, яке народжується у процесі "катарсису" – особливого роду почуття, у якому задоволення, захоплення сполучається з моральною красою. Таке почуття народжується в людині і від споглядання та взаємодії з природою.

Глибоко проникли в таємниці краси у природі Геракліт і Піфагор. Геракліт розглядав Природу як арену зіткнень різних природних сил, безмежне поле боротьби протилежностей. Він побачив красу в єдності протилежностей. Загальним законом краси є гармонія. Це – єдність кінцевого і безкінечного, згода неузгодженостей, зв'язаність усього з усім. Гармонія – це не просто сполучення частин предмета, а моноліт у його пропорційності та доцільності, це єдність сторін, матеріальних переходів, відтінків і площин. Давньогрецька естетика була переважно естетикою природи, тобто сформувалася як система законів, головна на матеріалі природи. Справедливо вважали, що природа навчила людей створювати красу.

Відповідно до вчення про гармонію та закони краси, які сформулювали давньогрецькі мислителі шляхом пізнання природи речей, розвивалося грецьке мистецтво. Художники виконували наказ Фалеса – "дотримуйся міри" і установку Піфагора – "відтворюй гармонію". Впорядкованість природи була зразком для грецької архітектури – величній й урочистій, красивій і стриманій водночас. Для давньогрецьких архітекторів найважливішим було не порушити гармонійного співзвуччя природи та людини і втілити гуманістичний принцип краси, що сформулював ще Аристотель. Для цього було створено ордерну систему, що відіграла визначну роль у розвитку архітектури. (*Ордер* – один з видів архітектурної композиції, що складається з вертикальних несучих елементів у вигляді колон, піластрів, стовпів та горизонтальних елементів). Природність архітектурних форм, співмірність з людиною є одними з головних ознак споруд Стародавньої Греції, які і сьогодні вважають неперевершеними шедеврами.

Те саме варто зазначити і про скульптуру. Відповідно до науки про гармонію, у природі Поліклет створював свої скульптури, зокрема, статую "Дорифора" (спісоносця) – ідеальну чоловічу фігуру. У своїй книзі "Канон", що стала настільною для скульпторів наступних епох, він виклав математичні основи створеного ним шедевра. Таємницю людських пропорцій він побачив у точній симетрії всіх частин. Грецькі скульптори розуміли красу природних форм. У зображених торсах, у пластиці рук, ніг, голови відчувається сила, повнота буття. Возвеличуючи людину як носія калокагатії (καλοκαγαθία від давньогр. καλός καί ἀγαθός – "прекрасний і хороший", "красивий і благородний"), грецькі майстри створювали прекрасні образи людини в єдності тілесного і духовного. Значення досягнень давньогрецьких скульпторів неодноразово відзначали діячі культури наступних поколінь. Зокрема, німецький філософ Готхольд Лессінг у своєму трактаті "Лаокоон" зазначав: "Якщо завдяки красивим людям з'являються красиві статуї, то, відповідно, ці останні впливають на перших, і у державі завдяки вишуканим скульптурам з'являються красиві люди" (Lessing, 1968).

Сучасне мистецтво демонструє прекрасні зразки творчого осмислення традицій минулого засобами новітніх модерністичних тенденцій. І сьогодні природа залишається головним об'єктом для відтворення у численних творчих експериментах митців, які прагнуть досягти головної мети: осмислити велич Природи у художніх образах.

Успіх наших сподівань на можливе одухотворення життя та діяльності пов'язаний з тим, у якому напрямі буде проростати інтуїція культурних, духовних цінностей, якою мірою утвердяться засади та ментальні установки екологічного гуманізму. Особливо важливо, щоб такі установки сприйняло молоде покоління, якому доведеться вирішувати найскладніші проблеми екологічного порядку. Відповідно, у процесі навчання і виховання однією з найвідповідальніших стає екологічна компонента, а в центрі уваги науковців та педагогів є проблема екологізації навчання. Серед пропозицій, які висувують для вирішення екологічних проблем, чільне місце належить міркуванням щодо можливості формування нової культури мислення на засадах норм екологічної етики.

Можемо констатувати: освіта повинна бути такою, яка виховує. Відповідно зусилля педагогів, працівників вищої школи повинні бути спрямовані на формування майбутнього спеціаліста, який повною мірою сприйняв засади та ментальні установки екологічного гуманізму, основою якого є повага до законів Природи, впровадження діалогової форми взаємостосунків між людиною та природним середовищем. Мистецтво – духовно-естетичне освоєння дійсності за законами краси, допомагає людині серцем сприйняти красу Природи, а розумом усвідомити відповідальність за її збереження. Потрібно використати могутній виховний потенціал усвідомлення краси та величі Природи, щоб зробити людину мудрою, стриманою у своїх потребах, повернути їй втрачені почуття краси та гармонії.

Перелік використаних джерел

- Aristotel. (1998). *Etuka. Polituka. Ritorika. Poetika. Kategorii*. Minsk: Literatura. 1391 p. [In Russian].
Harari, Y. N. (2015). *Sapiens: A Brief History of Humankind*. (1st ed.). Harper. 464 p.
Lessing, G. (1968). *Laokoon*. Kyiv: Mustectvo. 290 p. [In Ukrainian].

С. Л. Шлемкевич

Національний лесотехнічний університет України, г. Львів, Україна

ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ СТОИМОСТИ ПРИРОДЫ

Проанализированы пути формирования экологической составляющей процесса воспитания молодого поколения, в частности в студенческой среде. Засвидетельствовано, что одним из путей преодоления экологического и культурно-антропологического кризиса можно считать утверждение новой экологической культуры, ментальных установок экологического гуманизма. Для достижения желаемого результата нужно использовать потенциал всех культурных регулятивов: образовательного процесса, правовой ответственности, силы традиций. Действенным фактором процесса воспитания является компонента, которая основана на полноценном постижении прекрасного в природе. Искусство помогает человеку сердцем воспринять красоту природы, а умом осознать ответственность за ее сохранность. Древнегреческие философы первыми заметили эту способность искусства – воспроизводит величие и красоту природы. Особое внимание уделено характеристике вклада Аристотеля в сокровищницу мировой философской и эстетической мысли. Его исследования в области эстетики носили системный характер, а понятие "искусство", "мимезис", "катарсис" стали классическими и сохранились на многие столетия. В наше время природа остается главным объектом для воспроизведения в многочисленных творческих экспериментах деятелей искусства. Сделан вывод, что искусство использует мощный потенциал эстетической ценности природы для достижения главной цели: сделать человека мудрым, сдержанным в своих потребностях, вернуть ему утраченные чувства красоты и гармонии, сформировать уважительное отношение к целостности Природы.

Ключевые слова: искусство; экология; эстетика; экологический гуманизм; воспитание.

S. L. Shlemkevych

Ukrainian National Forestry University, Lviv, Ukraine

EDUCATIONAL POTENTIAL OF ESTHETIC VALUE OF THE NATURE

The author analyses the ways of forming the ecological component of the education of younger generation, in particular, in the student environment. It is proved, that one of the ways to overcome the ecological and cultural-anthropological crisis is the approval of a new ecological culture, and mental attitudes to ecological humanism. To achieve the desired result, it is necessary to use the potential of all cultural regulators such as the educational process, legal responsibility, and the strength of traditions. An effective factor in the upbringing process is a component based on the complete appreciation of the beautiful nature. Art helps a person to perceive the beauty of nature with a heart and to realize the responsibility for its safety by mind. Ancient Greek philosophers were the first to notice this ability of art to reproduce the greatness and beauty of Nature. The author has paid special attention to characterizing the contribution of Aristotle to the treasury of world philosophical and aesthetic thought. His research in the field of aesthetics was systematic, and the conception of "art", "mimesis", "catharsis" became classical and preserved for many centuries. At present, nature remains the main object of reproduction in numerous creative experiments of artists. The author comes to the conclusion that art provides material for using the powerful potential of the aesthetic value of nature, which, however, allows achieving the main goal: to form respectful attitude to the integrity of Nature. Consequently, the efforts of schoolteacher and higher education teachers should be aimed at forming a future specialist, who fully embraced the foundations and mental installations of ecological humanism, based on respect for the laws of Nature, the introduction of a dialogue form of the relationship between people and the environment. Art – the spiritual and aesthetic development of reality by the laws of beauty helps the person perceive the beauty of nature with the heart and to realize the responsibility for its preservation by mind. It is necessary to use powerful educational potential – understanding the beauty of Nature, to make a person wise, restrained in the needs, and to restore lost feelings of beauty.

Keywords: art; ecology; aesthetics; ecological humanism.